

ка; самореалізованість родителів, їх активна життєва позиція. Роль соціального педагога учредження ранньої соціальної реабілітації заключається в координації діяльності міждисциплінарної команди спеціалістів; ініціюванні гуманних, партнерських взаємостосунків з сім'ями і стимулюванні компетентного сімейного виховання.

**Ключевые слова:** ребенок с особыми потребностями, координация, междисциплинарная команда, реабилитационные мероприятия, ресурс семьи, семейные взаимоотношения, социальная интеграция, социальное развитие.

**Stashuk O. O. Development of resources of families with a child with special needs as the part of social and pedagogical work in the institutions of early social rehabilitation**

*In this study the researchers look at the problem of enhancement and development of all resources of families with young and preschool-aged children with special needs.*

*The author maintains that solution of this problem lies in organization of the planned activities of social teacher of the institutions of early social rehabilitation.*

*The family's resources which are important for the social integration of a child into a social and cultural environment and require the attention of the social teacher are dwelt upon. These are: early beginning of rehabilitation activities; harmonic relations between parents and a child; the quality of family life; the development of constructive relations with surroundings (including specialists of social rehabilitation centers and other establishments); the ability of parents to a quality performance of the tasks of early social rehabilitation of their child; personal fulfillment of parents and their proactive approach to life.*

*The social worker in the institution of early social rehabilitation coordinates the actions of the interdisciplinary team of specialists, initiates human relationship with families and stimulates relevant family education.*

**Key words:** a child with special needs, coordination, family relationship, family's resources, interdisciplinary team, social integration, social development, rehabilitation.

УДК 378.4.014

Столярчук Л. Б.

**ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ  
БАКАЛАВРІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА В УНІВЕРСИТЕТАХ КАНАДИ**

*У статті представлено теоретичне дослідження практичної складової частини професійної підготовки бакалаврів у галузі права в провідних університетах Канади. Проаналізовані форми організації навчального процесу, які використовуються для забезпечення студентів практичними вміннями та навичками, необхідними для подальшої кар'єри у галузі права. Розглядаються особливості участі студентів у роботі юридичних клінік, волонтерських організацій, у конкурсах навчальних судових засідань. Охарактеризовані можливості студентів-правників проходити практику і стажування в обраній галузі права з метою отримання доступу до здійснення юридичної практики в Канаді.*

**Ключові слова:** бакалавр, виробнича практика, галузь права, навчальні судові засідання, правнича школа, професійна підготовка, стажування, юридична клініка.

Сьогодні в Україні актуальною залишається проблема професійної підготовки фахівців у галузі права, яка проявляється у диспропорції між теоретичною та практичною базами на користь першої, в той час як на ринку праці все більше цінуються практичні навички і все складнішою стає адаптація випускника-юриста до практичної роботи. Одним зі способів розв'язання вказаних суперечностей є застосування зарубіжного досвіду у даній сфері, зокрема досвіду Канади.

Професійна підготовка бакалаврів у галузі права в університетах Канади здійснюється через систему правничих шкіл – спеціальних професійних закладів, які функціонують при державних університетах та пропонують отримання професійної освіти із загального, цивільного права чи обох систем права. Освітні програми правничих шкіл забезпечують студентів можливостями формувати та розвивати необхідні знання, уміння і навички для майбутньої професійної діяльності та базуються на принципі зв'язку теорії з практикою, адже сучасна юриспруденція потребує фахівців, які здатні реалізувати отримані теоретичні правові знання у юридичній практиці. Саме тут вагомою стає роль університету у створенні дієвого механізму організації практичної підготовки студентів-юристів, які таким чином отримують перший досвід здійснення юридичної діяльності.

Проаналізувавши навчальні програми у сфері права в університетах Канади, можна стверджувати, що професійна підготовка юристів у цій країні характеризується практичною спрямованістю. Окрім отримання та поглиблення теоретичних правових знань під час відвідування традиційних лекцій і семінарів, правничі школи Канади пропонують студентам різноманітні види практичних занять із використанням кейс-методу, сократівського та проблемного методів, які допомагають у формуванні професійних якостей студентів, підвищують рівень правового мислення, сприяють перетворенню теоретичних знань на практичні, розвивають логічне мислення та комунікативні навички, залучають студентів до спільного вирішення професійних завдань та активізують навчальний процес загалом [3].

Практична підготовка є обов'язковим компонентом освітньої програми для отримання освітнього рівня бакалавра у галузі права і спрямована на оволодіння студентами сучасними методами, формами, засобами майбутньої професійної діяльності, її організації, формування професійних умінь і навичок, виховання потреби систематичного оновлення знань, а також підготовку майбутніх фахівців до професійної діяльності [2, с. 173]. Можливість здобути практичні навички, отримати доступ до правосуддя та безпосередньо відчувати себе представником юридичної професії реалізується через низку практичних навчальних курсів для студентів другого та третього років навчання.

Однією з найбільш вдалих форм практично спрямованого навчального процесу в галузі права в Канаді є юридична клініка – структурний підрозділ правничих шкіл, за допомогою якого студенти набувають практичної підготовки шляхом надання безкоштовної юридичної допомоги та здійснення правової просвіти населення. В. Бігун дає таке визначення цьому терміну: «Юридична клініка – це спеціальна установа, що надає правову допомогу зазвичай малозабезпеченим особам та проводить науково-дослідницьку роботу; водночас, – форма навчання майбутніх правників професійним знанням і навичкам, що здійснюється під керівництвом наставника-юриста в такій установі. Юридична клініка виконує ряд функцій: навчальну – поєднання теорії та практики, вироблення різних професійних якостей майбутніх спеціалістів; соціальну – полягає у задоволенні проблем соціуму в юридичній інформації та обслуговуванні; науково-дослідну – її суть у проведенні дослідів; і останню, благодійницьку – надання безкоштовних юридичних послуг» [1, с. 69–70].

Участь у роботі юридичних клінік створює відмінне навчальне середовище, яке дає студентам змогу застосовувати отримані знання у реальних життєвих ситуаціях та спілкуватися з фахівцями-практиками судових та правоохоронних органів під час навчального процесу, що у майбутньому сприятиме їхньому працевлаштуванню і подальшій кар'єрі. Працюючи під керівництвом юристів клініки, студенти розвивають нове бачення соціальної реальності щодо роботи у галузі права та в юридичних інституціях, вивчають етичні проблеми та набувають важливих навичок професійної діяльності, такі як надання юридичних консультацій, діловодство, складання юридичних документів, техніка ведення допиту та переговорів, аналіз свідчень чи представництва інтересів клієнтів у суді та проведення заходів із правової освіти населення.

Юридичний факультет Університету Торонто, наприклад, пропонує студентам можливість зануритися в теорію та практику певної галузі юриспруденції, як частини освітньої програми отримання ступеня бакалавра у галузі права, в одній з десяти юридичних клінік, таких як: Міські юридичні послуги, Юридична клініка кримінального права, Юридична клініка сімейного права, Юридична клініка у справах біженців та емігрантів, Юридична клініка у справах орендарів житла, Юридична клініка допомоги студентам університету, Юридична клініка у справах зайнятості, Центр конституційних прав імені Девіда Аспера, Юридична клініка у справах міжнародних прав людини, Юридичні послуги для корінного населення. Студенти цієї правничої школи можуть зараховуватися до роботи в юридичній клініці на неповний робочий день із отриманням 3 кредитів, на половину робочого дня (6 кредитів) та інтенсивну програму (12 кредитів) [10]. Правничі школи Університету Калгарі пропонує навчальні курси тривалістю 1 рік (3 кредити) у юридичних клініках сімейного права, кримінального судочинства, податкового права, у справах захисту громадських інтересів, захисту інтелектуальної власності та приватного підприємства [9].

Невід'ємною складовою частиною професійної підготовки бакалаврів у галузі права в Канаді є участь студентів-правників всіх років навчання у навчальних судових засіданнях (англ. – moot court programs), що прирівнюються до вивчення навчальної дисципліни. Навчальне судове засідання – це змодельований судовий процес, який передбачає інтенсивне оволодіння усними та письмовими навичками захисту, консультування клієнтів та вирішення спорів. Зокрема, студенти першого року навчання беруть участь у навчальних судових засіданнях як компоненті навчальної дисципліни «Правовий аналіз і захист», що дає змогу розробити і представити правові аргументи у контексті апеляційної справи, здійснити правовий аналіз та удосконалити навички письма.

Студенти другого і третього року навчання правничих шкіл Канади регулярно беруть участь у національних і міжнародних конкурсах судових процесів, за що отримують від 3 до 5 кредитів, включаючи Національний конкурс імені Дональда Баумана, Конкурс на здобуття кубку Гейла з кримінального та адміністративного права, Міжнародний конкурс імені Філіпа Джессапа з міжнародного публічного права, Конкурс імені Бора Ласкіна з адміністративного і конституційного права, Конкурс імені Гарольда Фокса з права інтелектуальної власності, Конкурс імені Берти Вілсон із проблем рівності, Кубок імені МакКенлі/Сопінки із судової практики тощо. Перевагами таких процесів є можливість для студентів побачити зв'язок теорії з практикою, стимулювати майбутніх юристів до більш поглибленого вивчення правових норм і творчого застосування здобутих знань, умінь і навичок, а також нагода співпрацювати в команді з іншими студентами та зустрітися зі студентами-юристами інших університетів під час проведення змагань із таких судових процесів на державному та міжнародному рівнях.

Важливу роль у процесі професійної підготовки бакалаврів у галузі права відіграє участь у Національній студентській програмі Pro Bono (англ. *Кубок імені МакКенлі/Сопінки* з Pro bono Students Canada, від з лат. pro bono publico, дослівно – для суспільного добра), котра є волонтерською організацією в Канаді, яка активно підтримується адвокатським корпусом, судовою системою та вищими навчальними закладами. Заснована в Університеті Торонто в 1996 р., сьогодні вона успішно функціонує у 22 правничих школах Канади, щороку залучаючи понад 1 500 юристів по всій країні, щоб безкоштовно надавати професійні юридичні послуги для малозабезпечених громадян та неприбуткових організацій. Ця організація виконує три

функції: підготовку майбутніх юристів шляхом надання практичного навчального досвіду для студентів; збільшення доступу до правосуддя для малозабезпечених громадян та некомерційних організацій; заохочення культури *pro bono* в юридичній професії [6]. Завдяки цій програмі студенти волонтери, працюючи під керівництвом юриста-волонтера, отримують можливість покращувати свої юридичні навички у різних галузях права, здобуваючи практичний досвід у різноманітних юридичних установах, включаючи юридичні клініки, некомерційні організації, адвокатські контори, суди, трибунали та інші юридичні та державні установи. Студенти цієї програми не надають юридичного представництва або консультацій, а лише складають звіти, розробляють та проводять семінари з юридичної освіти, допомагають адвокатам із прийомом клієнтів та допомагають клієнтам у підготовці документів.

Бакалаври у галузі права в університетах Канади також активно залучаються до роботи над періодичними юридичними журналами, які публікуються більшістю правничих шкіл Канади. Це забезпечує студентів-правників практичним досвідом у галузі правового аналізу та письма, навичками роботи з матеріалами, що подаються науковцями, та планування і видання журналів, які присвячені вивченню поточних правових питань, проблем та філософій шляхом представлення статей, наукових заміток, коментарів та оглядів. Студенти першого курсу запрошуються на посади членів молодшої редакційної колегії на добровільній основі для перевірки фактів та приміток під текстом рукописів, тоді як студенти другого і третього років навчання можуть претендувати на посади старших членів редакційної колегії та редакторів на конкурсній основі, працюючи безпосередньо з авторами та вдосконалюючи навички академічного письма, отримуючи ґрунтовні знання щодо стандартів наукових досліджень і цитування. Участь у виданні журналу правничої школи є важливою не лише для успішного навчання, але й для подальшої кар'єри у галузі права.

Стажування (англ. – *internship*) є ще одним обов'язковим елементом практичної підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади, яке дає студентам можливість отримати додаткові кредити та практичний досвід у вибраних галузях права та різноманітних установах як у Канаді, так і за її межами: міжнародних організаціях, урядових і неурядових організаціях, приватних підприємствах, корпораціях, юридичних фірмах, благодійних установах тощо. Зокрема, правнича школа Університету МакГілла пропонує студентам старших курсів щорічну унікальну програму стажування на посаді секретаря в Апеляційному суді провінції Квебек, Верховному суді Канади, Федеральному суді Канади та провінційних судах країни [5]. Університет Західного Онтаріо пропонує широкий спектр міжнародних програм для стажування студентів у різних країнах, таких як: Австралія, Аргентина, Бразилія, Велика Британія, Грузія, Китай, Коста-Ріка, Нідерланди, Німеччина, Перу, США, Чилі, Швейцарія тощо [11].

Результати виконаного дослідження свідчать, що отримання диплома бакалавра у галузі права не надає право здійснювати юридичну діяльність у Канаді. Після закінчення навчання у правничій школі необхідно пройти обов'язкову виробничу практику (англ. – *articling placement*) у тій провінції, в якій випускник має бажання працювати. Ця практика триває від 9–12 місяців залежно від провінції (у провінції Квебек – 6 місяців) і відбувається під керівництвом кваліфікованого ліцензованого юриста з досвідом роботи не менше 5 років, незалежно від місця його роботи, зокрема у великих юридичних компаніях, середніх чи малих фірмах, прокуратурі, адміністрації міста чи провінції, судах чи неурядових організаціях тощо. Наприклад, Юридичне товариство провінції Онтаріо (англ. – *Law Society of Ontario*), керуючись Національним профілем компетентностей, необхідних для початку юридичної діяльності, визначає 5 рівнів професійних вмінь та навичок, які студенти зобов'язані продемонструвати під час проходження практики. Керівник практики повинен підготувати звіт для Юридичного товариства провінції, оцінивши роботу практиканта відповідно до виконаних завдань у межах вимог до компетентностей, а саме: 1) встановлення відносин із клієнтом (завдання: провести співбесіду з клієнтом); 2) ведення справи: організування (завдання: скласти експертний юридичний висновок); 3) ведення справи: захист (завдання: представляти інтереси клієнта в судових установах чи через альтернативні методи вирішення спору); 4) етика і професіоналізм (завдання: продемонструвати професійну поведінку); 5) організація практики (завдання: використати системи організації роботи юридичної установи, де відбувається практика) [4].

Отже, практична підготовки бакалаврів у галузі права в університетах Канади є невід'ємним компонентом їх професійного становлення, яка покликана закріпити теоретичні знання, набуті під час лекційних і практичних занять, сформувати первинні професійні уміння і навички та ознайомити з особливостями майбутньої професійної діяльності. Практична складова частина професійної підготовки майбутніх юристів виступає сполучною ланкою між теоретичним навчанням майбутніх фахівців та їхньою самостійною роботою в юридичних установах Канади.

#### *Використана література:*

1. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі / В. С. Бігун. – Київ : Видавнича організація «Юстиніан», 2006. – 272 с.
2. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. – Київ : ВІРА-Р. – 2002. – 506 с.
3. Canadian Law School Profiles (2017). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.oxfordseminars.ca/LSAT/lSAT\\_profiles.php](http://www.oxfordseminars.ca/LSAT/lSAT_profiles.php).
4. Law Society of Ontario. Experiential Training Competencies for Candidates. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.lsoc.on.ca/licensingprocess.aspx?id=2147498132>.

5. McGill University. Clerkships. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mcgill.ca/law-admissions/undergraduates/programs/beyond>.
6. Pro Bono Students Canada. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.probonostudents.ca/>.
7. Richard J. Wilson. The Role of Practice in Legal Education. Washington D. C., October 21, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ssrn.com/abstract=1695618>.
8. William M. Sullivan. Educating Lawyers: Preparation for the Profession of Law / [Sullivan William M., Colby Anne, Welch Wegner Judith, Bond Lloyd, S. Shulman Lee]. – San Francisco : Published by Jossey Bass, 2007. – P. 245.
9. University of Calgary. Clinic Opportunities. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://law.ucalgary.ca/jd/clinics>.
10. University of Toronto. Experiential Learning at the Faculty of Law. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.law.utoronto.ca/academic-programs/jd-program/experiential-learning-faculty-law>.
11. University of Western Ontario. International Exchanges and Internships. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://law.uwo.ca/future\\_students/international](https://law.uwo.ca/future_students/international).

#### References:

1. Bihun V. S. Yurydychna profesia ta osvita. Dosvid SShA u porivnialnii perspektyvi / V. S. Bihun. – Kyiv : Vydavnycha orhanizatsiia "Iustynian", 2006. – 272 s.
2. Husariev S. D. Yurydychna deontolohiia / S. D. Husariev, O. D. Tykhomyrov. – Kyiv : VIRA-R. – 2002. – 506 s.
3. Canadian Law School Profiles (2017). Retrieved from : [http://www.oxfordseminars.ca/LSAT/lstat\\_profiles.php](http://www.oxfordseminars.ca/LSAT/lstat_profiles.php)
4. Law Society of Ontario. Experiential Training Competencies for Candidates. Retrieved from : <https://www.lsuc.on.ca/licensingprocess.aspx?id=2147498132>.
5. McGill University. Clerkships. Retrieved from : <http://www.mcgill.ca/law-admissions/undergraduates/programs/beyond>.
6. Pro Bono Students Canada. Retrieved from : <https://www.probonostudents.ca/>.
7. Richard J. Wilson. The Role of Practice in Legal Education. Washington D. C., October 21, 2010. Retrieved from : <http://ssrn.com/abstract=1695618>.
8. William M. Sullivan. Educating Lawyers: Preparation for the Profession of Law / [Sullivan William M., Colby Anne, Welch Wegner Judith, Bond Lloyd, S. Shulman Lee]. – San Francisco : Published by Jossey Bass, 2007. – P. 245.
9. University of Calgary. Clinic Opportunities. Retrieved from : <http://law.ucalgary.ca/jd/clinics>.
10. University of Toronto. Experiential Learning at the Faculty of Law. Retrieved from : <https://www.law.utoronto.ca/academic-programs/jd-program/experiential-learning-faculty-law>.
11. University of Western Ontario. International Exchanges and Internships. Retrieved from : [https://law.uwo.ca/future\\_students/international](https://law.uwo.ca/future_students/international).

#### **Столярчук Л. Б. Практическая составляющая профессиональной подготовки бакалавров в области права в университетах Канады**

*В статье представлено теоретическое исследование практической составляющей профессиональной подготовки бакалавров в области права в ведущих университетах Канады. Проанализированы формы организации учебного процесса, которые используются для обеспечения студентов практическими умениями и навыками, необходимыми для дальнейшей карьеры в области права. Рассматриваются особенности участия студентов в работе юридических клиник, волонтерских организаций, в конкурсах учебных судебных заседаний. Охарактеризованы возможности студентов-юристов проходить практику и стажировку в выбранной области права с целью получения доступа к юридической практике в Канаде.*

**Ключевые слова:** бакалавр, производственная практика, отрасль права, учебные судебные заседания, юридическая школа, профессиональная подготовка, стажировка, юридическая клиника.

#### **Stoliarchuk L. B. Practical component of bachelors' professional training in the field of law at Canadian universities**

*The article represents a theoretical study of the practical component of professional training of Bachelors in law in leading Canadian universities. Analyzed organizational forms of the educational process which are used to provide students with the practical skills necessary for the further career in the field of law. The peculiarities of student's participation in the work of legal clinics, pro bono organizations and moots are considered. Characterized law students' opportunities to be admitted to internship and articling programs in the chosen field of law to gain access to legal practice in Canada.*

**Key words:** bachelor, articling, field of law, moot, law school, professional training, internship, legal clinic.

УДК 378.1(477):371.83

Трибулькевич К. Г.

#### СТУДЕНТСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ: РЕАЛІЇ РОЗВИТКУ

*У роботі здійснено аналіз розвитку студентського самоврядування в Україні на сучасному етапі. Розглянуто основні заходи, що здійснюються з метою впровадження ідей студентського самоврядування. Дано оцінку різноплановій діяльності студентського самоврядування в управлінській, соціально цінній та особистісно значущій діяльності, добровільній діяльності студентів через волонтерський рух, пізнавальній; спортивній, художній та інших видах діяльності з урахуванням потреб, нахилів та уподобань студентів. Здійснено аналіз органів студентського самоврядування у*